

ALTERNATÍVNY POHĽAD NA "SÚKROMNÉ" PRÁVO PO DVADSIATICH ROKOCH PRÁC NA NOVEJ KODIFIKÁCII OBČIANSKEHO PRÁVA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

JÁN ŠVIDROŇ

Ústav štátu a práva SAV a Právnická fakulta Trnavskej univerzity

Abstract in original language

Proces transformácie našej spoločnosti, ktorý sa začal v novembri 1989, sa v rôznych hodnoteniach pokladá za úspešne naplnený. Na hľadanie riešení nás vyzývajú už iné problémy, než aké sa riešili pred dvadsiatimi rokmi. Avšak nemalo by sa zabúdať na podstatu zmien, ktorými sme prešli. Autor začleňuje otázky týkajúce sa ťažiskovo súkromného práva a prác na novej kodifikácii slovenského občianskeho práva do širších a hlbších právnohistorických, právnofilozofických, politicko-ekonomických, sociálnych i kultúrnych súvislostí.

Key words in original language

Transformácia po roku 1989; podstata zmien; nové výzvy pre občianske právo.

Abstract

The process of transformation of our society, which began in 1989, is viewed in various evaluations as successfully completed. We are already challenged to find solutions by other issues than twenty years ago. However, the essence of the changes that we have overcome should not be forgotten. The author incorporates the questions about the main themes of private law and work on a new codification of Slovak civil law into wider and deeper legal-historic, legal-philosophic, politico-economic, social and cultural contexts.

Key words

Transformation after 1989; essence of changes; new challenges for civil law.

Ctené auditórium,

20 rokov predstavuje obdobie, ktoré uplynulo od roku 1948 do rokov 1968-69 a od rokov 1968-69 do roku 1989; ani sme sa nenazdali a uplynulo ďalších 20 rokov. Týchto 60 rokov zahŕňa zhruba život mojej generácie. Ale ak „dvadsiatku“ budem pokladať približne aj za „medzigeneračný odstup“, prelínajú sa nám v tomto období životy až štyroch generácií: tých ešte skorších, narodených okolo roku 1928, teda za prvej Československej republiky, ktorí sú ešte medzi nami, nazvem ich „seniormi“, a tých najmladších, narodených už po „nežnej revolúcii“, nazvem ich „juniorami“;

tie dve generácie v strede (1948-1989) by som potom pre účely tohto príspevku voľnejšie nazval „mediátormi“ medzi „seniormi“ a „juniormi“.

Čím všetkým, v akých politicko-mocenských súvislostiach a s akými spoločenskými následkami, aj veľmi tragickými, prešlo v tomto časovom rozpätí naše súkromné právo, je tomuto auditóriu známe. Známý je aj stav, v akom sa nachádza súkromné právo v Českej republike a v Slovenskej republike dnes. Nechcem sa tu venovať konkrétnostiam platného práva ani dosiahnutému stavu rekodifikačných prác v jednej aj druhej republike, ale zamyslieť sa všeobecnejšie nad podstatou a zmyslom súkromného práva v Európe, a možno aj pokúsiť sa preniknúť trochu hlbšie do jeho podstaty nekonvenčným spôsobom. Tak, ako v mojom príspevku o mravných dimenziách občianskeho práva, ktorý som predniesol na pôde tejto fakulty pred troma rokmi,¹ aj tu mám na prvom mieste na zreteli – ako ústredný problém i záujem nielen občianskeho, resp. súkromného práva, ale práva vôbec – človeka a jeho slobodu. Myslím, že nemusím zdôrazňovať, aký veľký význam má hodnota slobody osobitne pre tie z dnešných generácií, ktoré podstatnú časť svojho života prežili pred rokom 1989. V akej „občianskoprávnej slobode“ však žijeme dnes, po dvadsiatich rokoch, najmä toto je otázka, nad ktorou sa tu chcem zamyslieť.

Uvažovať o podstate súkromného práva pre mňa totiž naozaj na prvom mieste znamená uvažovať o slobode individuálneho človeka v spoločnosti, ktorú má právo umožňovať a podporovať. Z tohto východiska sa mi stráca aj rozdiel medzi tzv. verejným a tzv. súkromným právom, lebo tomuto cieľu má slúžiť celý právny poriadok, všetko právo v knihách a najmä v praktickom uplatňovaní. To však nie je otázka, ktorú by som tu chcel rozvádzať, lebo tak teoretická problematickosť tohto členenia, ako aj jeho istá praktická užitočnosť pre základnú orientáciu v oblasti práva je takisto známa. Bližšie sa jej venuje veľa autorov v rozmanitých prácach, ale ako je tiež známe, bez presvedčivo jasného výsledku v riešení tejto otázky. Treba tiež dodať, že najmä v posledných rokoch pribudlo k tejto téme v Českej republike i v Slovenskej republike viacero nových teoretických prác s dôrazom práve na to hodnotové východisko, ktoré aj ja tu zdôrazňujem. Napriek tomu si myslím, že práve z tohto hodnotového hľadiska sme sa v značnej miere ešte stále celkom neoslobodili od daností, ktoré nám v možnostiach „slobodného“ právneho myslenia boli nanucované najmä počas tých štyroch desaťročí pred rokom 1989.

Ak zdôrazňujem hodnotu slobody individuálneho človeka, mám samozrejme na zreteli aj svoju osobnú slobodu „tu a teraz“; význam „ega“ u každého jednotlivca je pre mňa nespochybniteľný i pri tom najaltruistickejšom a najsolidárnejšom sociálnom cítení a praktickom

¹ Švidroň, J. Mravné dimenzie občianskeho práva. In Hurdík, J., Fiala, J., Selucká, M. Tradice a inovace v občanském právu. Brno: Masarykova univerzita, 2007.

konaní. Nestaviam do antagonizmu individualizmus a univerzalizmus, ktoré podľa mojej mienky môžu existovať separátne iba v teoretických abstrakciách a ideologicko-politických konštrukciách, nie však v realite sociálneho života, v ktorom sa vždy nejako prelínajú, možno v niektorých oblastiach života aj priamo splývajú, „fúzujú“. Nakoľko je však ich pomer v realite sociálneho života celkove vyvážený, to je práve problém podmienok a priestoru slobody individuálneho človeka v zdravo fungujúcom spoločenskom organizme, ktorý majú zabezpečovať aj štát a právo.

Ak chcem ponúknuť „alternatívny“ pohľad na súkromné právo, musím pochopiteľne najskôr vysvetliť, voči čomu „alternatívny“: bude alternatívny voči tomu, čo pokladám za – či už priamo chcené alebo mimovoľne pokračujúce – pretrvávanie výlučne sekulárneho a materialistického prístupu k riešeniu otázky slobody jednotlivca v spoločnosti a k chápaniu spoločenského poslania práva v štátne organizovanom spoločenstve.²

Vrátil som sa k rôznym slovenským a českým učebniciam občianskeho, resp. súkromného práva, ktoré mali vo svojom období smerodajný vplyv na formovanie nových právnikov, vydaným od dvadsiatych rokov minulého storočia po súčasnosť, aby som si v nich pripomenul vymedzenie občianskeho, resp. súkromného práva ako pedagogickej disciplíny na právnických fakultách i ako vedného a praktického právneho odboru. Oproti stavu pred rokom 1989, keď tu počas štyroch desaťročí dominovali pod vtedajšou marxisticko-leninskou ideologickou kontrolou pripravené celoštátne učebnice občianskeho práva, používané v českej aj slovenskej jazykovej verzii ako jednotná učebnica na všetkých vtedajších právnických fakultách v Československu, po roku 1989 pribudol celý rad samostatných učebníc občianskeho práva rozmanitejších koncepcií a aj úrovni podania výkladu látky.

Tiesnivo na mňa pôsobí, ak na jednej strane chcem vidieť ako „ústredný problém i záujem“ občianskeho práva v človeku a jeho slobode, a na druhej strane – aj po dvadsiatich rokoch od verbálneho opustenia marxisticko-

² Do kontextu svojej témy chcem uviesť ako pre mňa inšpiratívny najmä článok Hrdina, I. A. Kánonické právo v proměnách času (*Leges multae, ius unum*). In Pocta Stanislavu Balíkovi k 80. narodeninám. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, s. 120 – 129.

Z autorov najmladšej generácie sa na cestu vlastného civilistického hľadania vydali najnovšie napr. Kropaj, M., Pastrnáková, P. Cesta k francúzskej kodifikácii súkromného práva – sekulárne právo ako vhodná inšpirácia pre slovenské súkromné právo? (Historickoprávna a filozofická štúdia). Zaradené na uverejnenie v najbližšej Ročenke Právnickej fakulty Trnavskej univerzity, 2010 (v tlači).

leninskej ideológie v oblasti našich právnych vied – vnímam, akú pozoruhodnú životnosť preukazuje i dnes zotrvačnosť či poplatnosť voči marxisticko-leninskej politickej ekonómii v niektorých najnovších výkladoch základných otázok občianskeho práva s dôrazom na prvom mieste stále iba na majetkové práva a majetkové právne vzťahy. Vôbec nepopieram ich význam, uvediem však, čo má od ich prvoradého zdôrazňovania pri vymedzovaní predmetu občianskeho práva odpudzujúce.

Myslím, že seniori a mediátori do konca svojho života len tak ľahko nezabudnú na elementárne „poučky“ marxizmu-leninizmu, ktoré sa po roku 1948 premietli aj do celej našej teórie štátu a práva a samozrejme ovládli aj naše občianske právo. Ale keďže juniorom tieto „poučky“ už nie sú tak dôverne známe, spravidla nevedia rozlíšiť, čo v tom, čo aj v dnešných učebniciach občianskeho práva čítajú, je stále ešte poplatné po roku 1989 verbálne opustenej marxisticko-leninskej ideológii, ktorá po roku 1948 totalitne prenikla do všeobecnej teórie štátu a práva i do teórie a legislatívnej náplne občianskeho práva, a čo je už výsledkom od tohto ideologického dedičstva oslobodeného právneho myslenia, ktoré umožnil november 1989.

Logika rozvíjania mojej témy ma teda hneď v ďalšom kroku vedie najskôr k otázkam vlastníctva, vlastníckeho práva a vlastníckych vzťahov; keďže vlastníctvo ako ekonomická kategória, vlastnícke právo ako právna kategória a vlastnícky vzťah ako sociálny vzťah sa v oblasti majetkových práv a vzťahov upravovaných normami občianskeho práva zdôrazňujú ako najdôležitejšie, pokladám za logické sústrediť sa z veľmi širokého predmetu občianskeho práva aj v tomto svojom príspevku na nich na prvom mieste. Najmä však tiež preto, lebo na nich ako na „majetkovej základni občianskeho práva“ možno po 20 rokoch nášho ponovembrového vývoja najlepšie porovnať, čo sa u nás v tej oblasti spoločenského života a života jednotlivcov, ktorá podlieha úprave normami občianskeho práva, skutočne zmenilo k lepšiemu, čo sa iba pseudo-zmenilo, a čo sa zmenilo priamo k horšiemu.

Po druhej svetovej vojne bolo Československo a ďalšie štáty strednej a východnej Európy začlenené do dlhodobého internacionálneho ideologicko-politického projektu, mocensky zastrešovaného po roku 1917 Sovietskym zväzom, na začiatku ktorého bol v polovici 19. storočia Marxov a Engelsov Manifest komunistickej strany. V ich prácach a v ďalšom nadväzovaní na ich práce bola sformulovaná „filozofia dejín“ nazývaná historický materializmus. Do služieb tejto ideológie a „filozofie dejín“, s vedúcou spoločenskou silou robotníckou triedou a ako jej „najuvedomejším predvojom“ komunistickou stranou, boli postavené aj štát a právo u nás po roku 1948, pričom celkom otvorene sa vo vtedajšej teórii štátu a práva hlásalo, že „štát“ je diktatúrou vládnucej robotníckej triedy („diktatúrou proletariátu“) a „právo“ vôľou vládnucej triedy povýšenou na zákon. Celé zákonodarstvo vrátane občianskeho práva bolo

podľa vtedajších ideologických kliše zamerané na smerovanie k spravodlivej spoločnosti, založenej na materiálnom dostatku pre všetkých, a na touto ideológiou živý ideál všestranne rozvinutého a mravne ušľachtilého „človeka komunizmu“, ktorý bude natoľko uvedomelý, že bude vedieť rozumne posudzovať aj mieru svojich potrieb v rámci materiálneho dostatku utváraného pracujúcimi pre všetkých.

Dejinami európskeho myslenia sa ako dve prepletené nite tiahnu počas stáročí dva protichodné pohľady na človeka.³ Ak ich na zvýraznenie toho podstatného vo vzťahu k téme svojho príspevku vyjadrím maximálne zostručnene, jedna z nich spočíva na predstave, že človek sa rodí so sklonom k dobrému, ale pomery, v ktorých rozvíja svoj život, ho kazia a robia zlým, druhá naopak, človeka od samého základu pokladá za bytosť zlú, hriešnu, ktorú k dobru treba skôr nútiť ako ju od neho spontánne očakávať. Marxizmus (ako výsostne materialistická filozofia) chcel túto dilemu riešiť po ekonomickej stránke na prvom mieste násilnou, revolučnou likvidáciou súkromného vlastníctva predovšetkým výrobných prostriedkov a ich zospoločenščením.⁴ Treba v tom vidieť aj ideologický súboj medzi individualizmom a univerzalizmom, resp. v inej terminológii medzi liberalistickým kapitalizmom a štátno-direktívnym socializmom, resp. ešte z iného zorného uhla aj medzi totalitnou diktatúrou či priamo tyraniou a pluralitnou demokraciou. Keď som sa nad týmito otázkami začal asi pred štyrmi rokmi trochu hlbšie zamýšľať, citoval som hneď vo svojom prvom príspevku k tomu myšlienku prof. Imricha Karvaša, uverejnenú v jeho učebnici *Základy hospodárskej vedy* z roku 1947: „Otázka, či postavenie človeka k spoločnosti vysvetľuje správne univerzalizmus alebo individualizmus, je predmetom stáleho sporu, ba dejiny nám ukazujú, že tento spor sa z času na čas vyostreje do revolučného alebo vojnového konfliktu.“⁵

„Nežná revolúcia“ v Československu bola našťastie nekrvavá, bez fyzického násilia. Práve pre takýto jej priebeh sa aj prechod od takých dvoch antagonistických protirečivostí, ako som ich práve pomenoval, v našej populácii všeobecne vnímal a dodnes vníma ako jednoducho

³ Aj do pozornosti študentov práva možno odporučiť prehľadovú publikáciu Weischedel, W. *Zadní schodiště filosofie – myšlenky a všední život 34 velkých filosofů*. Praha: Votobia, 1995.

⁴ Sumárne bližšie najmä Lazar, J. *Buržoázne vlastnícke koncepcie z hľadiska marxistickej právnej vedy*. Bratislava: Veda, 1984.

⁵ Švidroň, J. Hodnotové zakotvenie slovenského občianskeho práva. In Štefanková, N. (zost.) *Vzťahy a interakcia vnútroštátneho práva, medzinárodného práva a európskeho práva z hľadiska krajín Vyšehradskej štvorky po ich vstupe do Európskej únie*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 23. a 24. 11. 2006 na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave. Žilina: Poradca podnikateľa, 2007.

„evolúcia“: po štyridsiatich rokoch používania „revolučného násilia“ a ideologicko-mocenského a kádrového upevňovania komunistickej diktatúry z jedného dňa na druhý „demokraticky nenásilne“ k slobode vo všetkom...

Inde som k tomuto zjednodušenému pohľadu podal svoje kritickejšie rozbor. ⁶ Tu však chcem vniesť do naznačených politicko-ekonomických a politicko-právnych otázok opäť výraznejšie aj hľadisko mravnosti.

Z dôvodu jej prvoradej významnosti v týchto mojich úvahách, sústredím sa na občianskoprávnu inštitúciu vlastníctva aj v súvisi s uvedenou ideologickou dilemou antagonistickej povahy, ktorú ešte bližšie spresním touto konkretizáciou: „buržoázne súkromné vlastníctvo a jeho zospoločenšenie po roku 1948“ verzus „socialistické spoločenské vlastníctvo a jeho privatizácia po roku 1989“.

Marxistická metodológia vedy nám zdôrazňovala, že verifikácia každej teórie sa uskutočňuje praxou. Teda verifikujme aj marxisticko-leninskú teóriu o potrebe násilnej likvidácie súkromného vlastníctva ako základu pre vybudovanie spravodlivej spoločnosti a formovanie mravne ušľachtilého človeka jej konfrontáciou s ideologicko-politicko-mocenskou praxou, uskutočňovanou v Rusku od roku 1917 a u nás od roku 1948. Dlhú sa touto verifikáciou zdržiavať nemusíme, lebo roky 1989–1991 priniesli jej jednoznačnú „verifikáciu“ v praxi – v Československu aj v Sovietskom zväze. (Ale naozaj krachla táto teória úplne aj so všetkými „revolučnými odnožami“, do ktorých sa rozvinula od polovice 19. storočia po dnešok? S kladnou odpoveďou na túto otázku treba byť opatrný a nestrácať ju zo zreteľa.⁷)

Čo sa však sľubovalo od okamžitej likvidácie počas štyroch desaťročí utváraného socialistického spoločenského vlastníctva jeho divokou privatizáciou po roku 1989, to už je ťažšie exaktne verifikovať na základe praxe vo vzťahu k rovnako jasnej teórii, ak nechcem brať za východiskovú teóriu na verifikáciu iba onen spev na námestiach v novembri a decembri 1989: „Sľúbili sme si lásku, sľúbili sme si vydržať!“, resp. vtedajší slogan: „Pravda a láska zvíťazí nad lží a nenávisťou.“

⁶ Okrem publikácií uvedených v predchádzajúcich poznámkach bližšie tiež Švidroň, J. Technická tvorba a právo na Slovensku v premenách šiestich desaťročí. In *Právny obzor*, 2008, č. 4; Švidroň, J. Rozvíjanie tradície česko-slovenskej vedeckej spolupráce v oblasti autorského práva (s mozaikou osobných spomienok). In *Právny obzor*, 2010, č. 4 – monotematické zborníkové vydanie príspevkov z II. česko-slovenského vedeckého seminára o autorskom práve na tému „Vyváženie záujmov v autorskom práve“.

⁷ Porov. napr. BLAHA, E. Späť k Marxovi (sociálny štát, ekonomická demokracia a teória spravodlivosti). Bratislava: Veda, 2009 (527 strán).

Ako hodnotiace hľadisko tu však môže pomôcť kritérium mravnosti. Seniori a mediátori majú dostatočnú životnú skúsenosť i poznanie, aby mohli porovnať, či revolučná zmena najdôležitejších vlastníckych vzťahov po roku 1948 („deprivatizácia“) a rovnako revolučná zmena vlastníckych vzťahov po roku 1989 („reprivatizácia“), jedno alebo druhé, naplnilo ideologické očakávania vo vzťahu k zušľachtovaniu človeka, ak by aj o to malo ísť. Verifikácia vo vzťahu k teórii marxizmu-leninizmu je do očí bijúca priamo v praxi života našej spoločnosti po 60 rokoch od roku 1948. Ponovembrový sekulárny liberalizmus však svoju ideologickú odpoveď má okamžite naporúdzi: veď jemu ani pred rokom 1948 ani po roku 1989 nešlo o to, čo mali vo svojom programe ideológovia a politici materialistickej komunistickej utópie u nás v období rokov 1948 až 1989 (v súťažení medzi kapitalizmom a socializmom mal podľa materialistického obrazného vyjadrenia Nikitu S. Chruščova zvíťaziť „ten, kto dá viac mäsa do guláša“), ani o to, o čo ide – rovnako na Marxovom učení založenej – sekulárnej sociálnej demokracii v Európe i inde vo svete... Liberalizmu ide o iné: vôbec nie ani o „formovanie komunisticky uvedomelého človeka“, ani o jeho „mravné zušľachtovanie v zmysle naplňovania biblickej cesty k spásu“, ale o „slobodu človeka“. A tá nám u nás po roku 1989 bola všetkým rovnako daná...

Typickým pre túto dilemu je široko medializovaný názorový protiklad, vyjadrený v známych slovách top-predstaviteľa nášho ponovembrového liberalizmu Václava Klauza a smerovaný voči Václavovi Havlovi (v čase, keď bol ešte prezidentom) s jeho mnohokrát a pri rôznych príležitostiach obmieňaným postulátom mravnosti: „Niektorým ľuďom nestačí, že ľudia sú slobodní, chceli by, aby boli lepší.“

Avšak hľadisko mravnosti tu chcem uplatniť predovšetkým z tohto zorného uhla:

Jasne sa aj v našich najnovších dejinách ukázalo, že z hľadiska mravnosti povaha vlastníckych vzťahov sama osebe, či je to súkromné vlastníctvo alebo spoločenské vlastníctvo, zásadne neovplyvňuje povahu vlastníka pri zaobchádzaní so svojím vlastníctvom. Rovnako súkromný vlastník, ako aj správca či spoluvlastník spoločného majetku, môže s ním nakladať mravne alebo nemravne: so zreteľom iba na svoje egoistické záujmy alebo aj so zreteľom na sociálnu funkciu vlastníctva (zakotvenú aj v Ústave Slovenskej republiky). Praxou sa verifikovalo, že riešenie nespočíva v násilnej likvidácii súkromného vlastníctva, ako to tvrdila materialistická marxistická politická ekonómia a ateistická teória „vedeckého komunizmu“. Ale 20 ponovembrových rokov nám ukazuje, že uspokojivé a mravné riešenie nepriniesla ani po roku 1989 mimoriadne rýchla opätovná privatizácia predtým násilne zospoločenšteného majetku. Priniesla iba také „nové preliatie“ majetku (v marxistickej terminológii „preliatie kapitálu“), o ktorého spravodlivosti a mravnosti budú zaiste inak hovoriť tí, ktorí v ponovembrových privatizáciách z predtým „spoločného“ majetku získali

v značnej miere, a inak tí, ktorí z neho získali minimálne alebo nič a dnes sa topia iba v stále väčších sociálnych neistotách.

Priamo sa natíska dávna skúsenosť, ktorú renesančný politický mysliteľ a historik zovšeobecnil takto:

„Pozorujte konanie ľudí a uvidíte, že všetci, ktorí dosahujú veľké bohatstvo a veľkú moc, docieľujú to násilím alebo podvodom. To, čo pre seba urvali zákernosťou a násilím, zakrývajú potom klamnými slovami výboj a zisk, aby zakryli mrzkosť tohto prírastku.“⁸

Nejde tu teda iba o vzťah vlastníka k veciam, ide predovšetkým o vzťah vlastníka k iným ľuďom, ako sa prejavuje obzvlášť výrazne v oblasti pracovných vzťahov. Ani tu nezávisí správanie sa zamestnávateľa voči zamestnancom iba od povahy vlastníctva, ktorým majiteľ či zamestnávateľ disponuje, ale od mravnosti a kultúrnosti majiteľa či zamestnávateľa pri zaobchádzaní so zamestnancami. Samozrejme, vstupuje tu do hry aj celý komplex súťažných súvislostí v konkurenčnom prostredí ekonomického podnikania, ale aj v nich je vždy prítomná tiež otázka mravného zušľachtovania človeka. O tú však sekulárnemu liberalizmu nejde, jemu stačí, že „ľudia sú slobodní“, zatiaľ čo marxizmus-leninizmus chcel človeka mravne zušľachtovať „revolučným násilím“...

Stručne sa dotknem aj problematiky tzv. duševného vlastníctva. Napriek tomu, že v súvislosti s ním sa veľmi často skloňuje „tvorivosť“ a v istom rozsahu sa v ňom uplatňujú aj „osobné“ či „osobnostné“ práva („droit moral“), v praktickom efekte aj v oblasti duševného vlastníctva dominujú výlučne majetkové práva a vzťahy. A to už aj najčastejšie celkom oddelené od osoby tvorcu a veľmi často aj od akýchkoľvek kritérií mravnosti, osobitne v mediálnej oblasti, ale i v oblasti vedy a techniky. To, že po roku 1989 došlo u nás k rovnako radikálnemu obratu v majetkových vzťahoch týkajúcich sa „duševného vlastníctva“ (pred rokom 1989 odmietaného pojmu) na tzv. nehmotné statky, ako k nemu došlo v majetkových vzťahoch týkajúcich sa „hmotného (vecného) vlastníctva“, si dodnes mnohí neuvedomujú. Aj v tejto oblasti sa z jedného dňa na druhý prešlo akoby „evolučne“ od jedného ekonomicko-právneho systému, ktorého základom bolo „zospoločenšenie výrobných prostriedkov“, k druhému ekonomicko-právnomu systému, ktorého základom je „negácia zospoločenšenia výrobných prostriedkov“, hoci ich vzájomná protirečivosť vylučuje akýkoľvek „evolučný“ prechod medzi nimi.⁹ V majetkových vzťahoch týkajúcich sa duševného vlastníctva došlo takisto k radikálnej „revolučnej“

⁸ Machiavelli, N. Florentské letopisy. Praha: Odeon, 1975, s. 151. (Cit. tiež in Švidroň, J. Machiavelli, machiavellizmus a súčasnosť. Rigorózna práca. Bratislava: PF UK, 1977.)

⁹ Bližšie najmä Švidroň, J. Technická tvorba a právo na Slovensku v premenách šiestich desaťročí. In Právny obzor, 2008, č. 4.

zmene, ako k nej došlo vo vzťahoch týkajúcich sa hmotného vlastníctva.¹⁰ Verifikujme teda efekt, ktorý ako následok tejto radikálnej zmeny môžeme konštatovať po 20 rokoch.

Bezprostredne pred krachom komunistickej doktríny a v prvých rokoch po ňom som dúfal, že oslobodenie jednotlivca i spoločnosti od doktríny založenej na násilnom donucovaní podporí u nás kreativitu vo všetkých oblastiach života na prospech všetkých. Dúfal som, že to, čo sa pred rokom 1989 podnikalo na podporu rozvoja tvorivosti v oblasti vedy, umenia i techniky, môže po oslobodení od ideologických a politicko-mocenských jednostranností a po prispôbení novým podmienkam priniesť ovocie pre lepší život všetkých našich občanov. Nepredpokladal som vtedy ešte pravý opak: totiž, že až toľko z toho, čo sa tu v období rokov 1948 až 1989 vytvorilo, bude totálne zničené, tak, ako k tomu čoskoro po roku 1989 došlo – akože „právne čistým“ spôsobom, veď právo je „prispôsobivé“ – vytunelovaním „sprivatizovaných“ socialistických organizácií s ich „hmotným“ i „nehmotným“ majetkom.

Žiaľ, už pomerne skoro som poznal, že „to sa iba vietor obrátil“ a po 20 rokoch sa mi ako najvýstižnejšie vyjadrenie toho, čo pociťujem, kdekoľvek sa dnes obzriem, vybaví predovšetkým tento citát zo svetoznámej knihy vplyvného amerického politika z obdobia šesťdesiatych rokov J. W. Fulbrighta „Arrogance of Power“:

„Až keď dokážeme pochopiť ľudské dôsledky hlbokého rozporu medzi americkým bohatstvom a chudobou väčšiny ostatného ľudstva, pochopíme, prečo americký spôsob života, ktorý je nám taký drahý, poskytuje málo ponaučenia a má obmedzenú prítťažlivosť pre väčšinu ľudstva postihnutého chudobou.“¹¹

Tento citát vôbec nie je odťažitý od problematiky duševného vlastníctva, vyjadruje úplne presne to, čo chcem povedať: lebo práve za pomoci radikálneho obratu v systéme práv na duševné vlastníctvo sme sa z jednej jednostrannosti, ktorá nám bola po II. svetovej vojne nanútená „z východu“ ako „socialistický spôsob života“, podriadili druhej jednostrannosti, ktorá nám po roku 1989 bola aj pre oblasť súkromného, resp. občianskeho práva, vrátane práv na duševné vlastníctvo, nanútená „zo západu“ v sekulárnom liberalistickom štýle „amerického spôsobu života“, ktorý sa už po II. svetovej vojne udomácnil aj v západnej Európe.

¹⁰ Bližšie Švidroň, J. Právnohistorické a právnoteoretické základy práva duševného vlastníctva a jeho miesto v systéme slovenského práva. In Švidroň, J., Adamová, Z., Návrat, M., Škreko, A. Právo duševného vlastníctva v informačnej spoločnosti a v systéme práva. Bratislava: Veda, 2009.

¹¹ V českom preklade FULBRIGHT, J.W. Pýcha moci. Praha: Svoboda, 1969, s. 24–25.

Keď sme v prvom polroku tohto roka uviedli na interdisciplinárnom vedeckom seminári našu novú knihu, na charakteristiku svojho príspevku v nej som povedal: „Kto si trpezlivo prečíta moju monografickú časť, môže byť aj zhrozený z toho, ako politická a štátna moc dokáže priamo nivočiť spoločnosť, a pritom tvrdí, že ju riadi a vedie.“¹²

Ak by to, čo v nej uvádzam, bolo pre niekoho argumentačne nepresvedčivé, ponúkam najmä svojim generačným „súputníkom“ na ich vlastnú „verifikáciu“ toho, v čom sme žili vtedy, s tým, čoho sme sa dožili dnes, tieto slová skvelého českého tvorca filmov pre deti i dospelých, ktoré moju generáciu obohacovali od detských čias – Karla Zemana. Vyriekol ich na Kultúrnom fóre v Budapešti v roku 1985 a nimi svoj príspevok aj ukončím:

„... nie som žiadnym rečníkom, nerád hovorím slovom, radšej obrazom. Predsa som prišiel, lebo sa domnievam, že vec, s ktorou prichádzam, by mohla fórum zaujímať. Mám prehľad o svetovom filme a treba povedať, že mnohé nové filmy majú vysokú technickú úroveň. Ale sú aj filmy, ktorých tvorcovia by sa mali zamyslieť nad etikou filmárskej profesie. Hovorím o filmoch, plných koncentrovanej negácie, pornografie, bezohľadnej brutality a sadizmu. Najhoršie je, že mnoho týchto filmov sa vyrába so zjavným úmyslom predávať ich na videokazetách, vnieť ich do súkromia ľudí, do intimity rodiny. Navyše s možnosťou opakovať si jednotlivé výjavy... Kto nechce, nemusí tieto filmy pozerieť, môže ich aj odsudzovať. Ale človek, a najmä dieťa je zvedavé. A na jeho dušičku, srdiečko to pôsobí inak ako na dospelého, zmrzačuje ho. Deti si zaslúžia, aby sa nad týmto problémom niekto zamyslel. Zákaz nepomôže, ide o to, robiť pre deti dobré filmy, naučiť ich prijímať krásu, naučiť ich rozlišovať dobro od zla ... Hrozím sa videodisciplíny, ale myslím si, že ide o kvalitu a hodnotu tejto novej umeleckej sféry, ktorej cieľom by malo byť obohacovať a zušľacht'ovať city detí.“¹³

Ďakujem Vám za pozornosť.

Literature:

- Hurdík, J., Fiala, J., Selucká, M. (Editoři), Tradice a inovace v občanském právu. Zborník príspevku z konferencie konané na PrfMU dne 25. září 2007. Brno: Masarykova univerzita, 2007, 194 strán, ISBN 978-80-210-4490-6.

¹² Bližšie <http://iuridica.truni.sk/index.php/sk/katedry/struktura/ustav-pdv> (7.11.2010)

¹³ Cit podľa Pravda, 30. októbra 1985, s. 7. (Cit. tiež in Švidroň, J. Úvod do jogy; neuvverejnené dielo, 1986, s. 68.)

- Švidroň, J., Adamová, Z., Návrat, M., Škreko, J. (Ed. Švidroň, J.), Právo duševného vlastníctva v informačnej spoločnosti a v systéme práva. Bratislava: Veda, 2009, 678 strán, ISBN 978-80-224-1035-5.
- Lazar, J. a kolektív, Občianske právo hmotné. Bratislava: Iura edition, 2010, 1. diel 732 strán, 2. diel 552 strán, ISBN 978-808078-346-4.

Contact – email

svidronjan@mail.t-com.sk